

"וזרעתם את השנה השמינית [בשעה שתזרעו בשנה השמינית, אזי עדיין] ואכלתם מן התבואה ישן [ממה שזרעתם בשנה השישית], עד השנה התשיעית".

ומכאן שאכלו מן התבואה שלש שנים: מקצת השישית, וכל השביעית, והשמינית.

ואם כן, מדוע הוצרך הכתוב לומר: "ועשת את התבואה לשלש השנים"? אלא, שפסוק זה הוא מיותר, ונכתב כדי שנדרוש ממנו "לשליש".

ועד כה למדנו שירקות מתעשרים לפי שנת לקיטתם. ודגן תירוש ויצהר מתעשרים לפי השנה שהביאו שליש.

ועתה הגמרא מביאה שדין הקטניות שונה מדין הירקות⁽³⁵¹⁾ ומדין דגן תירוש ויצהר:

תנן התם במסכת שביעית [ב ז]: האורז והדוחן והפרגין והשומשמיני [מיני קטניות] שהשרישו לפני ראש השנה —

אם היה זה ראש השנה של שנה רגילה, שאינה של שמיטה, וגדלו בה אחר שכבר השרישו בשנה הקודמת, לפני ראש השנה — הרי הם מתעשרין לשעבר, כדין פירות השנה שעברה.

דהיינו, אם היתה השנה שעברה, שנה ראשונה או שניה, מפריש מעשר שני, ואם

אלא, מאחר שנדחו דברי רב אסי, חוזרת השאלה: מנלן שבתבואה הולכים אחר השנה שבה היא הביאה שליש?

ומתצינן: כדתניא בבבלי:

רבי יונתן בן יוסף אומר: נאמר [ויקרא כה, כ כא] "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע. וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית, ועשית [ותעשה] את התבואה לשלש השנים".

יג-ב ודרשו חכמים: אל תקרי "לשליש", אלא "לשליש".

כלומר עשייתה של התבואה, היא כאשר הביאה שליש מבישולה.⁽³⁵⁰⁾

ומקשינן על הברייתא: והא מיבעי ליה לגופיה!

הרי המקרא הזה אינו מיותר, שהוא בא לענות תשובה על השאלה "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית?"

והואיל והמקרא אינו מיותר, מנין לנו להוציא את הפסוק מפשוטו "לשליש" במקום "לשלוש"?!?

ומתצינן: המקרא הזה, "ועשת את התבואה לשלש השנים", הוא אכן מיותר. שהרי כתיב קרא אחריו [שם פסוק כב]:

350. תוספות. ונראה שכן כוונת רש"י, [ואולי צריך להגיה בדבריו כלשון תוספות]. אבל עיין ר"ח וריטב"א.

351. הקטניות הם מינים שאוכלים את זרעיהם, ואילו הירקות הן מינים שאוכלים את העלים

והקלח שלהם. תוספות רי"ד.

מלשון הרמב"ם בהלכות מעשר שני פרק א הלכה ב מוכח שהולכין בקטניות אחר עונת המעשרות. ובהלכה ח הביא את דין ארבעת מיני הקטניות המובאים בגמרא כאן. ומכאן שהגמרא מדברת דוקא בארבעת המינים הללו [וכן בפול

אמר רבה: יש לתמוה: הרי אמור אמרו רבנן להלן [טו ב]:

אילן מתעשר בתר חנטה, לפי השנה שחנט בה. (353)

תבואה [דגן ותירוש⁽³⁵⁴⁾] וזיתים, מתעשרים בתר שלישי, לפי השנה שהביאו בה שלישי.

ירק מתעשר בתר לקיטה, לפי השנה שבה נלקט.

ואם כן קשה: הני קטניות — כמאן שוינהו רבנן?

כאיזה דין מן המעשרות דנו חכמים את הקטניות? והרי לא מצינו דבר שמתעשר לפי

היתה שנה שלישית או שישית, מפריש מעשר עני.

ואם השרישו לפני ראש השנה של השנה של השנה השביעית — הרי הם מותרין בשביעית, שלא נוהגת בהם קדושת שביעית, מפני שדינם כדין פירות של השנה השישית.

ואם לאו, אם לא השרישו לפני ראש השנה, אם היה זה בשנה השישית, שלא השרישו לפני ראש השנה של השנה השביעית, הרי הם אמורין בשביעית. (352)

ואם היתה השנה הבאה שנה רגילה, ולא השרישו לפני ראש השנה — הרי הם מתעשרין לשנה הבאה, כדין השנה הבאה.

ללכת בהן אחר שלישי כתבואה. עיין שם.

352. התבואה והקטנית [שגדלו בשביעית] אסורין באכילה משום ספיחים. [רמב"ם שמיטה ויובל ד י]. [ובהלכה יא מוכח שאף את הגמרא כאן פירש לענין איסור ספיחין וראה להלן הערה 355].

353. מהי חנטה?

א. מדברי הר"ש דייק החזון איש [שביעית ז יא] שמשנשר הפרח ונראה הבוסר הוא חנטה. ב. המאירי בתחילת המסכת מביא שיש אומרים שהוא הפרח. ג. החזון איש שם למד מדברי הרמב"ם שהחנטה היא עונת המעשרות וכן כתב הפני יהושע בדעת רש"י ורמב"ם [לעיל הערה 327] וכן הכריע החזו"א.

354. רש"י לעיל יב ב ד"ה התבואה. ועיין תוספות שם.

המצרי כדלהלן] אבל בשאר הקטניות הולכין אחר עונת המעשרות [שהוא הזמן שבו הזרע ראוי לצמוח לדעת הרמב"ם הל' מעשר ב ה, עי"ש]. [ועיין בספר המפתח רמב"ם פרנקל]. וכן מוכח מתוספות ד"ה פול המצרי. ומהר"ש ומפרשי המשניות במסכת מעשרות ב ח. אבל מלשון רש"י [ד"ה הני, וד"ה פול המצרי וד"ה אשתמיטה ועוד] ותוספות רי"ד משמע שהגמרא נקטה את ארבעת המינים הללו, כדוגמא אבל דין כל הקטניות שוה. [עיין היטב בכל מה שכתב תוספות רי"ד כאן. ובפרט מה שכתב: "ואי לאו טעמא דרבא... אזלינן בקטניות בתר השרשה... שכך היא ההשרשה לקטניות כמו שהיא החנטה לפירות האילן"]. ועיין בספר דרך אמונה בביאור ההלכה הלכות מעשר שני א, ב ד"ה וקטניות. וצ"ע. [ועיין תורת זרעים שביעית ב, ח]. [ועיין להלן הערה 355].

וכתב רש"י שמן הדין היה ראוי ללכת בקטניות אחר הלקיטה כירק, ותוספות רי"ד הביא ששאר המפרשים פירשו שהיה מן הדין

השנה שהשריש בה?!?

הדר [אחר כך] אמר רבה בעצמו תירוץ:

מתוך שהקטניות אינן כשאר הירקות, שבשאר הירקות אדם לוקט את כל מה שגדל בשדהו ביום אחד, ואילו הקטניות עשויין פרכין פרכין, לקיטות לקיטות, שהיום לוקטים מעט, ולמחר לוקטים מעט – לכן לא הלכו חכמים בקטניות אחרי שעת לקיטתם.

שהרי אם נלך אחרי שעת לקיטתם יהיו החדשים שנלקטו אחרי ראש השנה, מעורבין עם הישנים שנלקטו לפני ראש השנה. וכאשר יפרישו מהם מעשרות, יש חשש שמעשר מן הפירות החדשים על הישנים, או להיפך.⁽³⁵⁵⁾

ולכן, אזלי רבנן בתר השרשה! חכמים הלכו אחר שנת השרשתן היות והקטניות משרישות בשנה אחת, שהרי בבת אחת

זורעים אותן. וכך אין לחשוש שמא יעשר מפירות של שנה אחת על פירות שנה אחרת.⁽³⁵⁶⁾

אמר הקשה ליה אביי לרבה: ומה איכפת לנו שאין מלקטים את כל הקטניות כאחת? והרי אף על פי שהחדש והישן מתערבים זה בזה, עדיין יש פתרון לדבר.

וכך יעשו: יצבור בעל השדה את גורנו לתוכו, שיערב את כל הגורן היטב לאמצעו, ויפריש ממנו תרומות ומעשרות.

ונמצא שבשעה שיתרום ויעשר, הרי הוא תורם ומעשר גם מן החדש שבו על החדש שבו, וגם מן הישן שבו על הישן שבו.

שהרי בתערובת שהוא מפריש כתרומה וכמעשר, יש בה גם מן החדש וגם מן הישן, כפי היחס שיש בשאר הגורן.

והואיל ואפשר לעשר את הקטניות אף אם

וקשה: אמנם הקטניות אינן חייבים במעשר מדאורייתא. אבל בשביעית הן אסורים מדאורייתא! ואיך יכלו חכמים לתקן שילכו בהן אחר השרשה?

תירצו תוספות: א. מדובר כאן בשביעית בזמן הזה שהיא מדרבנן. [וכן תירצו רשב"א ור"ן].

ב. בתורת כהנים דרשו מהכתוב שהולכין בהן אחר השרשה. [ולדבריהם יש לפרש "אזול רבנן" היינו שהם פירשו את הפסוק כך. כעין שכתב הריטב"א בשם הראב"ד עיין שם].

והפני יהושע תירץ על פי לשון הרמב"ם [הנ"ל הערה 353] שמדובר בגמרא רק בענין איסור ספיחין בשביעית, שהוא מדרבנן. אבל לא לענין איסורי תורה.

[אבל נראה שבדעת הרמב"ם עצמו אין לומר

355. קשה: הרי כל ירק אינו נלקט כאחת. ואף על פי כן הולכין בירקות אחר הלקיטה לענין שנת המעשר. ולא חוששים לקלוקל. מפני שתורמין את כל הנלקט מתשרי עד תשרי שאחריו. ואין בזה קלוקל, ואם כן במה שונים הקטניות משאר הירקות?

ותירצו הראשונים: הקטניות אינם נאכלין סמוך ללקיטה. אלא לוקטין מעט ומעט ומניחים להצניע. ולפיכך יש חשש שמא יתערבו הנלקטים לפני ראש השנה עם הנלקטים אחריו. רשב"א ריטב"א ר"ן.

356. ומאחר שמעשר ירק הוא מדבריהם, היכולת ביד חכמים לקבוע זמן לכל דבר לפי דעתם. רש"י.

בצד אחר, חוזר וצובר אותם יחד באמצע הגורן עד שיתערבבו היטב.

ונמצא, שהוא תורם ומעשר מן החדש שבו [שבגורן] על החדש שבו, ומן הישן שבו על הישן שבו. שהרי יש בתרומה ובמעשר מן החדש ומן הישן באותו היחס שיש בשאר הגורן.

ומאחר ששנינו בברייתא בשם רבי שמעון שזורי, שאין לחשוש שמא הגורן לא התערב היטב, אלא אנו סומכים על העירבוב שנעשה בגורן, ואומרים שהוא תורם ומעשר מן החדש והישן באותו היחס שיש בשאר הגורן, אם כן קשה: מדוע בקטניות שאינן נלקטות כאחת הולכים אחר ההשרשה? הרי אפילו אם נלך אחר הלקיטה כשאר הירקות, עדיין יש תקנה לעשרם על ידי בלילה!

אמר תירץ ליה רבה לאביי: האם מדברי רבי שמעון שזורי קאמרת, הוכחת שסומכים על בלילת הגורן?!

והרי מה ששנינו בברייתא היא דעתו של רבי שמעון שזורי בלבד, שפבר "יש בילה", שאפשר לסמוך על הבלילה, ולומר שיש בתרומה ובמעשר מן החדש והישן באותו היחס שיש בשאר הגורן.

ואילו רבנן סברי "אין בילה", אין לסמוך על הבלילה, כי יתכן שהגורן לא נבלל היטב, ורובו של המעשר הוא מן החדש או מן הישן, שלא באותו היחס שיש בשאר הגורן.

נלך בהם אחר הלקיטה, מדוע הוציאו אותם מכלל שאר הירקות, והלכו בהם אחרי השרשה?

שהרי מי לא תניא, האם לא שנינו בברייתא: פול המצרי מין קטנית הוא, פעמים שזורעים אותו על מנת לאכול את זרעיו, ופעמים שזורעים אותו על מנת לאכול את העלים שלו.

כאשר זרעוהו על מנת לאכול את זרעיו דינו כדין קטניות, והולכים אחר ההשרשה. וכאשר זרעוהו על מנת לאכול את עליו, דינו כדין ירק, והולכים אחר הלקיטה.

רבי יוסי בן כיפר אמר משום רבי שמעון בן שזורי: פול המצרי שזרעו לזרע, על מנת לאכול את זרעיו [ודינו כדין קטניות, שהולכים בו אחר ההשרשה], שמקצתו השריש לפני ראש השנה, ומקצתו השריש לאחר ראש השנה — אין תורמין ומעשרין מזה על זה.

לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש.

כיצד הוא [התורם] עושה? והרי יש טורח לאסוף את הישן בפני עצמו, ואת החדש בפני עצמו!

צובר את גורנו לתוכו, לאמצעו.

אחרי שהניח מן הישן בצד אחד ומן החדש

שמדאורייתא הולכין בקטניות אחר השרשה כמו שכתבו תוספות בתירץ שני והראב"ד. או שמדובר במעשר בזמן הזה וכדעת הרמב"ם תרומות א כו שאינו מדאורייתא [ודלא כהראב"ד

כן. שהרי דעת הרמב"ם שמעשר בקטניות הוא מדאורייתא. כדלעיל הערה 314. ואף במעשר הולכין אחר השרשה. ואם כן בהכרח שהרמב"ם מפרש

אשתמיטתיה, נעלם מרבי זירא (358) הא דאמר שמואל: הכל הולך אחר גמר פרי! שאין הולכים בקטניות אחר ההשרשה אלא אחר גמר הפרי.

ולכן, אף על פי ששמואל סובר שאין סומכין על בלילה בפול המצרי, בכל זאת אפשר לעשר את מה שהשריש לפני ראש השנה עם מה שהשריש לאחריו, מפני שהכל גדל ונגמר אחרי ראש השנה.

ומה ששמואל אמר "הלכה כרבי שמעון שזורי", אין הכוונה אלא לדינו של רבי שמעון שזורי שאפשר לעשר את מה שהשריש לפני ראש השנה עם מה שהשריש לאחריו בגורן אחד. אבל לא מטעמו של רבי שמעון שזורי: שרבי שמעון שזורי סובר שהולכים אחר ההשרשה ובכל זאת אפשר לעשר את החדש עם הישן על ידי בילה. ואילו שמואל סובר שאין בילה. אבל הולכים אחר גמר פרי.

ובסוגייתנו הובאו שלשה מאמרים של שמואל:

א. הלכה כרבי שמעון שזורי [שמעשים פול המצרי שהושרש לפני ראש השנה, עם פול המצרי שהושרש לאחר ראש השנה].

ב. הכל הולך אחר גמר פרי.

ומאחר שלדברי חכמים אין סומכין על בלילה, לכן אין הולכים בקטניות אחר הלקיטה, שהרי אין לקיטתן כאחת, ואי אפשר לעשרן על ידי בלילה. (357)

אמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי בן כיפר, שאמר משום רבי שמעון שזורי, שאפשר לעשר על ידי בלילה את פול המצרי שהשריש לפני ראש השנה יחד עם מה שהשריש אחרי ראש השנה.

מתקיף לה רבי זירא: ומי אמר שמואל הכי?! וכי שמואל אמר שיש אפשרות של בלילה שוה?!

והא אמר שמואל: לכל הדברים אין בילה, היות שאי אפשר לערבם היטב, הויך מייך ושמן שהם נוזלים, ולכן הם נבללים היטב.

והמערב יין ישן עם חדש, או שמן ישן עם חדש, יכול לתרום ולעשר ממנו. מפני שיש בתרומה ובמעשר מן החדש והישן באותו היחס שיש בכל התערובת!

ואם כן, איך יתכן ששמואל פסק כרבי שמעון שזורי הסובר שפול המצרי נבלל היטב?

ודחינן את קושית רבי זירא, ואמרינן:

שהולכים אחר גמר פרי. והוסיף: "ואני לא ידעתי מאן הוא ההוא תנא".

[והרז"ה כתב שהוא רבי שמעון שזורי. עיין שם ובריב"א].

[ב] תוספות כתבו שאף בכל הירקות הולכים אחר גמר פרי ובכל מקום הגמרא נוקטת לקיטה

שם הסובר שאף בזמן הזה חיוב מעשר הוא מדאורייתא].

357. ר"ח.

358. [א] הראשונים התקשו איך חלק שמואל על חכמים ורבי שמעון שזורי שהם תנאים.

רש"י כתב ששמואל מצא תנא הסובר

ג. לכל אין בילה חוץ מיין ושמן.

מתוכו אלא אם מפרישים עליו ממקום אחר. (359)

א-ד ואמרינן: וצריכא, הוצרך שמואל להשמיענו את כל שלשת המאמרים הללו, כי אי אפשר ללמוד מאמר אחד מחבירו:

לכן קמשמע לן שמואל שהלכה כרבי שמעון שזורי, שאפשר לתרום מתוך הגורן עצמו.

דאי אשמעינן שמואל "הלכה כרבי שמעון שזורי" — הוה אמינא הייתי אומר שטעמו של שמואל הוא משום דקסבר "יש בילה" [וכפי שסובר רבי שמעון שזורי עצמו].

ואי אשמעינן שמואל רק הני תרתי את שני המאמרים האלו בלבד — הוה אמינא שקשיא דשמואל אדשמואל!

לכן קא משמע לן שמואל "לכל אין בילה, חוץ מיין ושמן".

הייתי אומר שיש להקשות מדברי שמואל שאמר "הלכה כרבי שמעון שזורי", על דברי שמואל עצמו שאמר "אין בילה". שהרי רבי שמעון שזורי סובר שיש בילה!

ואי אשמעינן שמואל רק את המאמר "לכל אין בילה" — הוה אמינא, הייתי אומר שבענין פול המצרי שמקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו לאחריו, כרבנן סבירא ליה לשמואל, שאי אפשר לתרום ולעשר

לכן קא משמע לן שמואל כי הכל הולך אחר גמרי פרי.

ואי אשמעינן, ואם היה שמואל משמיענו רק

מפני שהדרך ללקוט את רוב הירקות מיד אחרי שנגמר הפרי. [אבל מיני הקטניות שהוזכרו כאן, אין מלקטים אותם סמוך לגמר הפרי אלא ממתנים עד שיתייבשו ולכן נקט בהם "גמר פרי"].

ועוד] דייק החזון איש שבשאר ירקות הולכין אחר לקיטה ממש. וכן דעת הרמב"ן ויקרא כה ה. ודוקא במיני קטניות שאין לקיטתן כאחת אמר שמואל שהולכים אחר גמר הפרי כדי שלא יבוא לעשר מן הנלקטים אחר ראש השנה על הנלקטים לפני ראש השנה. [שמטעם זה אמרו חכמים ורבי שמעון שזורי שהולכים אחר השרשה].

ולקמן [יד ב ד"ה ולשביעית] כתבו תוספות שאם לקט את הירק לפני גמר גידולו הולכים אחר הלקיטה. וכתב החזון איש [שביעית ז ה] שבאופן זה דיברה הברייתא דלעיל [יב א]: "ליקט ירק ערב ראש השנה עד שלא תבוא השמש, וחזר וליקט משתבוא השמש, אין תורמין ומעשרין מזה על זה".

[ולהלכה: בשולחן ערוך הוכרע כהרמב"ם שהולכין בירק אחר הלקיטה, ואם נגמר הפרי בשנה השניה ונלקט בשלישית דינו כמעשר עני. וראוי להתנות שיהא מעשר שני אם צריך. אבל לענין לתת לעני יש להקל. חזון איש שם ס"ק טז].

[עוד כתב החזון איש שם שכל זה לדעת שמואל, אבל לדעת התנאים הסוברים שהולכים באורז אחר השרשה מפני שאין לקיטתו כאחת. אזי הולכין בשאר ירקות אחר לקיטה ממש ולא אחר גמר פרי עיין שם].

359. כלומר, לוקח מפול המצרי טבל שידוע שהושרש שנה שעברה, ומעשר מהם כפי חשבון על מה שהשרש לפני ראש השנה. ולוקח מפול

ומלשון הרמב"ם [מעשר שני א הלכה ד, י